

Українська державна юридична академія

На правах рукопису

Потьомкін Ігор Юрійович

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ІНСТИТУТУ ОБ'ЄДНАННЯ ТА ВИДІЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
СПРАВ

Спеціальність І2.00.09 – кримінальний процес;
криміналістика і судова експертиза

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків - 1994

00756525 (U)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській державній юридичній академії

Науковий керівник

Член-кореспондент Академії правових наук України, професор
Альперт Семен Аронович

Офіційні опоненти:

1. Академік Академії правових наук України, заслужений діяч науки України, доктор юридичних наук, професор
Коновалова Віолета Омелянівна2. Кандидат юридичних наук, доцент
Фінько Віктор Данилович

Провідна організація -

Київський університет імені Тараса Шевченка

Захист відбудеться 29 червня 1994 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 066.25.02 в Українській державній юридичній академії за адресою: м. Харків-24, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Української державної юридичної академії за адресою: м. Харків-24, вул. Пушкінська, 77.

Автореферат розісланий 28 травня 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради
доктор юридичних наук, професорЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Даньшин І.М.

Актуальність дослідження.

В умовах послідовного здійснення в Україні судово-правової реформи, яка потребує істотного оновлення кримінально-процесуального законодавства, значний теоретичний та практичний інтерес набувають проблеми, які пов'язані з кримінально-процесуальним інститутом об'єднання й виділення кримінальних справ. Плідність дослідження широкого колу питань, які тут виникають, залежить від комплексного їх розгляду, виходячи як із загальних завдань кримінального судочинства, так і загальноправових і процесуальних принципів, які лежать в його основі, а також необхідності забезпечення на всіх етапах кримінального процесу захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у справі. Слідча та судова практика останніх років наполегливо ставить перед теорією кримінального процесу питання про вдосконалення правових норм, які регулюють порядок об'єднання й виділення кримінальних справ, з якими тісно пов'язані проблеми повноти і всебічності дослідження обставин справи, забезпечення швидкості кримінального судочинства і режиму процесуальної економії.

Інститут об'єднання й виділення кримінальних справ є одним із важливих правових засобів, спрямованих на вирішення завдань кримінального судочинства. Правила, які встановлюються цим інститутом, дають можливість особі, яка провадить дізнання, слідчому, прокурору і суду шляхом збільшення або, навпроти, зменшення обсягу слідчого або судового провадження правильно визначити предмет кримінально-процесуального дослідження. Своєчасне і вірне вирішення цього питання безпосередньо відбивається на ефективності та результативності всієї наступної правозастосувальної діяльності названих органів, сприяє встановленню істини по кримінальним справам, які є в їх провадженні.

Окремі питання, які виникають при об'єднанні й виділенні криміналь

них справ розглядалися в постановках Пленумів Верховних Судів України, Російської Федерації, а також колишнього СРСР, але всебічному аналізу практика застосування норм даного інституту в керівних роз'ясненнях вищих судових органів не була піддана. Теоретична розробка кола проблем, які відносяться до сфери застосування норм інституту об'єднання й виділення кримінальних справ є, таким чином, актуальним завданням, успішне вирішення якого має пряме відношення до роботи по підготовці нового кримінально-процесуального кодексу України.

Проблеми, пов'язані з дослідженням правової суті інституту об'єднання та виділення кримінальних справ, характерних особливостей його реалізації в ході процесуальної діяльності не знайшли достатньо повного вивчення в науці кримінального процесу. Важливі теоретичні та практичні аспекти застосування норм цього інституту висвітлені в працях І.Є.Биховського, І.І.Мартиновича, Я.О.Мотовіловкера, П.Ф.Пашкевича, Л.М.Рєпкіна, В.В.Шимановського та ряду інших авторів.

Окремі питання, які виникають при об'єднанні або виділенні кримінальних справ, розглядаються в працях С.А.Альперта, О.Н.Багрицького, М.І.Бажанова, Ю.В.Білозерова, В.В.Воскресенського, В.М.Григор'єва, Д.В.Дробініна, О.Д.Бойкова, Ю.М.Грошевого, В.К.Грязнова, Т.М.Добровольской, А.Н.Дубинського, М.В.Жогіна, Д.С.Карєва, С.І.Катькало, М.Є.Клюковой, І.Ф.Крилова, О.М.Ларіна, В.З.Лукашевича, О.Р.Михайленко, М.М.Михеєнко, В.Т.Нора, І.Л.Петрухіна, Р.Д.Рахунова, В.М.Савіцького, В.А.Стремовського, М.С.Строговича, П.І.Тарасова-Родіонова, Р.В.Литвинова, Ш.Ф.Шарафутдінова, В.Т.Шибіко, Ф.Н.Фаткулліна, П.С.Елькінд. Проте, комплексному монографічному дослідженню проблеми кримінально-процесуального інституту об'єднання й виділення кримінальних справ не були піддані.

Залишаються дискусійними проблеми процедури об'єднання й виділення справ, кола суб'єктів, які компетентні приймати дані рішення, специфіки відносин, які при цьому складаються і наслідків цих рішень для

учасників процесу. Задовільні відповіді на ці і багато інших питання, пов'язаних з об'єднанням і виділенням кримінальних справ, мають велике значення як для практичної діяльності органів, які ведуть процес, розробки пропозицій щодо доповнення й змін діючого кримінально-процесуального законодавства, так і для утворення оптимальної моделі цього інституту в новому КПК України.

Зазначені міркування й дали підставу для вибору теми дисертаційного дослідження.

Метою дослідження є комплексне вивчення особливостей реалізації правових норм, що входять до кримінально-процесуального інституту об'єднання й виділення кримінальних справ; розробка конкретних пропозицій щодо вдосконалення практики застосування даного інституту. В дисертації зроблена спроба обґрунтувати самостійне значення інституту об'єднання й виділення кримінальних справ в системі кримінально-процесуального права, розглядаючи його стосовно різних етапів /стадій/ кримінального судочинства і на цій підставі сформулювати пропозиції спрямовані на подальше вдосконалення механізму його реалізації.

Методологічною основою дослідження та його теоретичною базою є зміщені в теорії держави і права, теорії кримінального права й процесу положення про структуру галузі права й законодавства, предмет, метод та механізм правового регулювання; відносинах, які складаються при реалізації нормативних приписів; взаємозв'язок окремих інститутів матеріального й процесуального права; основних засадах, що визначають як хід процесуальної діяльності в цілому, так і правовий статус суб'єктів процесу, які залучаються у сферу кримінального судочинства.

Підготовка дисертації здійснювалася із використанням діалектичного методу з опорою на системно-структурний підхід в вивченні правових явищ. В процесі написання дисертації застосовувались і приватно-наукові методи: історичний, порівняльно-правовий, логічний, а також метод статистич-

ного аналізу.

Нормативну базу дослідження становлять проект Конституції України, кримінально-процесуальне законодавство України і держав СНД, керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, накази Генерального Прокурора України, накази міністра внутрішніх справ України.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, одержані у результаті вивчення опублікованої практики Верховного Суду України, Російської Федерації, а також колишнього СРСР. З метою порівняння даних, одержаних в результаті вивчення правозастосовальної практики, використувані її узагальнення, проведені В.М.Григорьевим, Г.К.Кожевниковим, В.В.Шимановським та іншими авторами.

Наукова новина дисертації полягає в тому, що сукупність правових норм, які регулюють порядок об'єднання й виділення кримінальних справ, розглядається як самостійний інститут кримінально-процесуального права, який знаходить своє вживання в різних процесуальних стадіях і органічно пов'язаний з принципами кримінального судочинства; вивчення даного інституту здійснено з урахуванням проекту Конституції України, а також внесених в останній час в кримінально-процесуальне законодавство змін та доповнень.

Автором виносяться на захист наступні положення, які відповідають вимогам наукової новини:

- визначені правова сутність, призначення та структура кримінально-процесуального інституту об'єднання й виділення кримінальних справ, предмет його регулювання, специфіка правовідносин, які складаються при об'єднанні та виділенні справ та їх суб'єктний склад. Система норм, що регулюють порядок і підстави об'єднання й виділення кримінальних справ, розглядається при цьому як генеральний інститут кримінально-процесуального права, який складається з двох правових утворень: субінституту об'єднання й субінституту виділення кримінальних справ;

- аргументується положення про те, що термін "справа" має декілька значень в науці кримінального процесу, а також запропоновано його визначення. При цьому дисертант робить висновок, що під терміном "справа" слід розуміти здійснювану з моменту свого порушення діяльність органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду по дослідженню обставин, пов'язаних з подією злочину і винністю особи, яка його вчинила, а також матеріали цієї діяльності;

- запропонована класифікація підстав об'єднання й виділення кримінальних справ і вироблені критерії, які лежать в її основі. Відзначається, що правова природа підстав об'єднання й виділення справ в значній мірі визначається інститутами як матеріального кримінального, так і кримінально-процесуального права, що надає можливість класифікувати всі підстави об'єднання й виділення справ на кримінально-правові /матеріальні /, кримінально-процесуальні і які носять змішаний характер;

- вказується, що крім зазначених кримінально-процесуальним законом підстав об'єднання й виділення кримінальних справ слідчій та судовій практиці знайомі й інші, законом прямо не передбачені, підстави цих процесуальних дій. До числа не вказаних в законі підстав об'єднання справ правомірно віднести: 1/ вчинення декількох злочинів особами, які не є спіучасниками, якщо ці злочини потягли за собою наступ одних і тих самих суспільно небезпечних наслідків; 2/ вчинення декількох злочинів особами, які не є спіучасниками, із яких дії /або бездія/ одних створили умови, які сприяли вчиненню злочину іншими. Підставами виділення справ, котрі також не закріплені в законі, є: 1/ відсутність зв'язку між окремими злочинами або особами, які їх вчинили; 2/ складність і трудомісткість розслідування, якщо є можливість роз'єднання справи на декілька самостійних проваджень. Дані підстави об'єднання й виділення кримінальних справ піддані всебічному аналізу і сформульовані як пропозиції щодо доповнення кримінально-процесуального кодексу новими нормами, які

встановлюють ці підстави як правову основу відповідних процесуальних дій;

- обґрунтовується необхідність чіткого теоретичного і практичного розмежування таких процесуальних понять як "виділення кримінальних справ" і "виділення матеріалів". При цьому вказується, що слід розуміти під виділенням матеріалів, розкривається механізм цієї дії і надається її теоретичне визначення; наведено й проаналізовано характерні ситуації виділення матеріалів за різними підставами. В зв'язку з цим дисертант пропонує доповнити кримінально-процесуальний кодекс нормами, які встановлюють процесуальний порядок виділення матеріалів кримінальної справи;

- досліджені особливості реалізації правил інститута об'єднання й виділення кримінальних справ з позицій окремих принципів кримінального судочинства і насамперед законності, об'єктивної істини, забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист, безпосередності, швидкості і ряду інших. Показано визначальне значення принципів процесу для правильного розуміння й застосування норм, які охоплюють розглядаємих інститут;

- уточнена і доповнена новими положеннями процедура об'єднання й виділення кримінальних справ стосовно різних стадій і суб'єктів правомочних на їх здійснення; відзначено найбільш типічні помилки в діяльності органів попереднього розслідування й суду які допускаються ними при провадженні цих процесуальних дій. В зв'язку з цим запропоновані додаткові гарантії забезпечення законності й обґрунтованості рішень про об'єднання й виділення кримінальних справ / направлення копії постанови про об'єднання або виділення кримінальних справ прокурору, що здійснює нагляд; чітке законодавче закріплення вимог, які пред'являються до таких постанов; наділення особи, інтересів котрої торкається об'єднання або виділення кримінальних справ правом на оскарження цих дій як безпосередньо прокуророві, так і в судовому порядку і ін./;

- обґрунтована можливість і допустимість об'єднання й виділення кримінальних справ тільки відносно осіб, які були притягнуті в ході кримінально-процесуальної діяльності як обвинувачені. При цьому вказано на необхідність виключення особи, яка провадить дізнання, з числа суб'єктів, компетентних здійснювати об'єднання справ, тому що діючий нині порядок провадження дізнання не передбачає притягнення органами дізнання особи як обвинуваченого;

- вироблені рекомендації щодо вдосконалення процедури об'єднання й виділення кримінальних справ в судових стадіях процесу. Зокрема обґрунтована необхідність надання суду /судді/ права на порушення кримінальної справи при відданні обвинуваченого до суду за новим обвинуваченням або відносно нової особи з наступним виділенням цієї справи в самостійне провадження, якщо можливий її роздільний розгляд зі справою, по якій обвинувачений віддається до суду. Зроблений висновок про доцільність закріплення в законі спеціальної норми, яка би встановлювала підстави і процедуру об'єднання судом справ в стадії судового розгляду і розроблена структура і зміст цієї норми;

- вивчена процедура об'єднання зустрічних обвинувачень по справам про злочини, вказані в ч.1 ст.27 КПК України. Дисертант розглядає ці випадки як особливу форму процесуальної діяльності, яка лежить у сфері дії субінституту об'єднання кримінальних справ. При цьому аналізується механізм цього об'єднання і пропонується додаткові гарантії забезпечення прав і законних інтересів підсудного і потерпілого в цих ситуаціях;

- сформульовані пропозиції щодо внесення відповідних змін в базу для інституту об'єднання й виділення кримінальних справ ст.26 КПК і ряд інших пов'язаних з нею статей /наприклад, ст.ст.98, 246, 251, 276, 278 /, а також обґрунтована необхідність доповнення діючого КПК України новими нормами, які регулюють відносини, що виникають при об'єднанні або виділенні кримінальних справ на певних етапах процесуальної діяльності.

Наукове і практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані в роботі пропозиції, щодо вдосконалення механізму реалізації правових норм, які складають інститут об'єднання й виділення кримінальних справ, можуть бути враховані в процесі поточної нормотворчості, при розробці нового кримінально-процесуального кодексу України, а також в правозастосувальній діяльності органів попереднього розслідування, прокуратури і суду.

Висновки, які містяться в дисертації можуть бути використані в учбовому процесі юридичних вузів України, а також в системі підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів.

Апробація роботи. Основні положення дисертації докладалися на регіональних конференціях молодих вчених /Харків 1990, 1992, 1994 р./, а також відображені в чотирьох статтях, які були опубліковані автором. Результати дослідження використовуються при викладанні курсу "Кримінальний процес" в Українській державній юридичній академії.

Структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох глав, які об'єднують сім параграфів, заключної частини і списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ.

В главі першій "Об'єднання й виділення кримінальних справ як інститут кримінально-процесуального права" досліджується правова сутність інституту об'єднання й виділення кримінальних справ, його структура, підстави об'єднання й виділення справ, а також характер виникаючих при цьому правовідносин та їх суб'єктний склад /§1/; норми, які входять в даний інститут піддані всебічному аналізу, виходячи з позицій окремих принципів кримінального судочинства /§2/.

В дисертації відзначається, що норми, які регулюють підстави і порядок об'єднання й виділення кримінальних справ, складають в своїй

сукупності відносно самостійний інститут кримінально-процесуального права. Використовуючи діалектичний метод в дослідженні цього інституту, автор звертає увагу на те, що окремі правила, які регулюють порядок спільного або роздільного розслідування й розгляду справ про кримінальні злочини, були знайомі всім трьом історичним формам кримінального процесу /змагальному, розшуковому, змішаному/. При цьому робиться висновок про певну рецепцію в кримінально-процесуальному законодавстві України норм Устава кримінального судочинства 1864 року, які відносяться до інституту об'єднання й виділення кримінальних справ.

Аналіз висловлених в літературі поглядів /Л.Б.Алексєєва, С.С.Алексєєв, Д.М.Гвішіані, Л.Б.Зусь, О.С.Іоффе, Д.А.Керімов, В.С.Тухтін, Д.К.Осипов, В.С.Ікушев та інші/ дає змогу зробити висновок, що будучи елементом системи кримінально-процесуального права, інститут об'єднання й виділення кримінальних справ також являє собою цілісне системне утворення - генеральний інститут, який складається з двох частин: підінститута об'єднання та підінститута виділення кримінальних справ.

Предметом регулювання даного інституту є відносини, що мають двосторонній характер і які складаються при вирішенні питання про визначення предмета кримінально-процесуальної діяльності або предмета дослідження по кримінальній справі /справам/. Суб'єктами цих правовідносин є державні органи, які здійснюють правозастосувальну діяльність /органи дізнання, слідчий, прокурор та суд/, а також громадяни, посадові особи і організації, які залучаються до цієї діяльності.

Досліджуючи підстави об'єднання й виділення кримінальних справ, автор виділяє серед них матеріально-правові, процесуальні та змішані /котрі носять як матеріальний, так і процесуальний характер/ підстави. При цьому вказується, що крім підстав, прямо названих в кримінально-процесуальному законі, правозастосувальній практиці знайомі й інші, законом не передбачені підстави об'єднання й виділення кримінальних справ.

В роботі вказується, що термін "справа" вживається в декількох значеннях в кримінально-процесуальному законі. Визначаючи, що усяка багатозначність і невизначеність понять веде до суттєвих труднощів в правильному розумінні й застосуванні закону, дисертант вважає, що під терміном "справа", коли йдеться про об'єднання або виділення кримінальних справ, слід вважати здійснювану з моменту свого порушення діяльність правоохоронних органів по доказуванню події злочину і винності особи, що його вчинила, а також матеріали цієї діяльності.

Аналіз висловлених в літературі думок / С.В.Бородін, І.Б.Биховський, М.С.Алексєєв, Д.С.Карєв, В.З.Лукашевич, М.М.Михєєнко, Р.Д.Рахунов і ін./ надає дисертанту можливість дійти висновку, що правові норми, які входять до інституту об'єднання й виділення кримінальних справ, носять не імперативний, а факультативний характер. При наявності відповідних підстав, особа або орган, в чьому провадженні знаходиться справа, має право, але не зобов'язана, об'єднати чи роз'єднати справи, виходячи при цьому із конкретних обставин злочина, який розслідується. Автор думає, що було б доцільно згрупувати нормативний матеріал, який охоплюється інститутом об'єднання й виділення кримінальних справ, як окрему структурну частину кримінально-процесуального кодексу.

В дисертації відзначається, що сутність і значення будь-якого процесуального інституту можуть бути в повній мірі розкриті за умови, якщо вони розглядатимуться з позицій вихідних положень процесу, тобто його принципів.

Досліджуючи інститут об'єднання й виділення кримінальних справ в його взаємозв'язку з принципом законності, автор поділяє точку зору ряду вчених / М.М.Полянський, В.М.Савицький, М.С.Строгович, Р.Д.Рахунов та ін./ щодо припустимості аналогії закону в кримінально-процесуальному праві, яка знаходить свій конкретний вираз, зокрема, в об'єднанні або виділенні кримінальних справ на підставах, що законом прямо не

передбачені. В роботі підкреслюється, що правові норми інституту об'єднання й виділення кримінальних справ знаходять також свій безпосередній вираз в вимогах принципів публічності й об'єктивної істини, будучи ефективним засобом забезпечення державного інтересу в найбільш повному й швидкому розкритті кожного злочину, викриттю винних і правильному застосуванні закону з тим, щоб кожна особа, яка вчинила злочин, була притягнута до кримінальної відповідальності й не один невинний не був підданий покаранню.

Розглядаючи інститут об'єднання й виділення кримінальних справ з позицій принципу забезпечення підозрюваному, обвинуваченому та підсудному права на захист, дисертант не поділяє позицію Л. О. Мотовіловкера згідно якої порядок допиту обвинуваченого по справі, яка була об'єднана з іншою справою, повинен диференціюватися в залежності від предмету його показань; автор вважає, що незалежно від того, чи стосуються його показання дії самого обвинуваченого, чи тільки дії інших співобвинувачених по справі, яка була об'єднана, допитувати таку особу необхідно у всіх випадках у режимі, встановленому для обвинуваченого.

Аналізуючи висловлені в літературі погляди /Л. Д. Кокорев, М. М. Михеєнко, Л. О. Мотовіловкер, М. С. Строгович, Ф. Н. Фаткуллін та ін./ про порядок допиту особи як свідка, дисертант доходить висновку про необхідність доповнення діючого КПК України новою нормою, яка надавала б свідку право відмовитись від дачі показань, якщо це було б пов'язане з притягненням його до кримінальної відповідальності.

В дисертації з позицій даного принципу віддано критичному аналізу ч. 4 ст. 156 КПК України, яка передбачає можливість роз'єднання кримінальної справи відносно однієї особи на ряд самостійних проваджень з направленням справи в частині доведеного обвинувачення в суд. На думку автора, таке вирішення питання неминуче тягне за собою погіршення стану обвинуваченого, бо створює для нього несприятливу перспективу

повторного судового розгляду, в якому він фігурує як такий, що має одну чи більше судимостей. В відповідності з принципом забезпечення обвинуваченому права на захист і враховуючи необхідність створення умов для повного, об'єктивного і всебічного дослідження обставин справи, пропонується прямо вказати в законі, що об'єднання й виділення кримінальних справ припускається тільки тоді, коли цими діями не порушуються права й законні інтереси як обвинуваченого, так і інших учасників процесу.

Усяке виділення кримінальної справи створює ситуацію в якій із основного провадження підлягають виділенню матеріали, при цьому частина з них може бути виділена як в оригіналі, так і в копіях. Розглядаючи дану ситуацію з позицій принципу безпосередності, дисертант враховує доцільним внести в КПК України правило, згідно якого в разі неможливості використання як доказів оригіналів процесуальних актів, документів і інших джерел доказів, припускалося б використання їх копій.

В роботі автор торкається спірного в процесуальній науці питання про поняття і сутність вимоги швидкості кримінального судочинства. На думку дисертанта, дану вимогу, яка має загальнопроцесуальне значення, слід розглядати як один із принципів кримінального судочинства. Свій конкретний вираз цей принцип знаходить в інституті процесуальних строків, включаючи і ті, котрі обчислюються при об'єднанні й виділенні кримінальних справ.

В главі другій "Об'єднання й виділення кримінальних справ в досудових стадіях процесу" досліджуються характерні особливості реалізації правових норм інститута об'єднання й виділення кримінальних справ в стадіях порушення кримінальної справи і попереднього розслідування.

В дисертації відзначається, що рішення про об'єднання або виділення кримінальних справ знаходиться за рамками стадії порушення кримінальної справи, яка має своєю задачею тільки визначення умов /приводів

і підстав/ до початку провадження по справі. Дисертант, проте, вважає, що в випадках, коли кримінальна справа порушується за ознаками декількох злочинів, вчинених однією або декількома особами, між якими є зв'язок, передбачений частинами 1 та 4 ст.26 КПК України, рішення про порушення по цим матеріалам кримінальної справи містять в собі також і рішення про об'єднання проваджень по кожному із викритих злочинів в одне спільне провадження; обидва ці рішення повинні бути відображені в єдиному спільному для них процесуальному акті - постанові про порушення кримінальної справи. В зв'язку з цим автор пропонує закріпити в законі / ст.98 КПК / правило, згідно якого, при порушенні справи за ознаками декількох статей кримінального закону й при наявності передбачених ст.26 КПК України підстав, у постанові про порушення кримінальної справи вказувалося б на об'єднання розслідувань цих злочинів в єдине провадження.

Розглядаючи висловлені в літературі погляди /Б.О.Вікторов, А.А.Дубинський, Р.Д.Рахунов, В.А.Стремовський, П.С.Елькінд та ін./ відносно розподілу стадії попереднього розслідування на ряд етапів, що її складають, дисертант доходить висновку, що об'єднання й виділення кримінальних справ можливе, як правило, тільки після притягнення особи як обвинуваченого; лише один виняток з цього правила має місце, саме тоді, коли виділенню в окреме провадження підлягають матеріали відносно невстановленого співучасника вчинення злочину. Акт притягнення особи як обвинуваченого, визначаючи, з одного боку, коло осіб, відносно яких порушено й здійснюється кримінальне переслідування, а з іншого - сукупність кримінальних діянь, котрі можуть потім фігурувати в обвинувальному висновку, а також їх юридичну кваліфікацію, створює, на думку дисертанта, необхідні правові умови для об'єднання й виділення кримінальних справ.

Поділяючи позицію С.А.Альперта, М.І.Бажанова, Л.М.Карнеєвой та інших вчених, відносно якої к моменту притягнення особи як обвинуваченого

у всіх випадках слід віднести доказування події злочину й винності особи, яка його вчинила, автор вважає, що це є одночасно й доказуванням підстав об'єднання кримінальних справ. Беручи до уваги, що органи дізнання по кримінальним справам, які знаходяться в їх провадженні, в теперішній час не мають права притягувати особу як обвинуваченого, автор пропонує виключити із числа суб'єктів, компетентних робити об'єднання кримінальних справ /ст.26 КПК України / особу, яка провадить дізнання.

В дисертації відзначається, що поряд з виділенням кримінальних справ, в слідчій практиці має місце і так зване виділення матеріалів, яке слід відрізнати від виділення справи як по підставам, цілям і умовам його провадження, так і по правовим наслідкам цієї процесуальної дії. При цьому підкреслюється, що основним критерієм, який дозволяє розмежувати виділення кримінальних справ від виділення матеріалів, є відсутність в останніх акта про порушення по ним нової кримінальної справи і необхідність прийняття цього рішення. За такими обставинами, рішення про порушення нової кримінальної справи, з точки зору дисертанта, повинно прийматися згідно порядку встановленому в ч.3 ст.97 КПК України.

Аналіз слідчої практики, діючого кримінально-процесуального законодавства, а також наведених в юридичній літературі поглядів /О.М.Багрицький, Ю.В.Білозеров, В.М.Григор'єв, В.К.Грязнов, Д.В.Дробинін, М.С.Дьяченко та ін./ дозволив автору визначити ряд характерних ситуацій, які зумовлюють виділення матеріалів. До їх числа необхідно віднести випадки: 1/ одержання в ході розслідування даних, які вказують на ознаки злочину, який не зв'язаний з тим, що розслідується і не віднесений до підслідності даного органу попереднього розслідування; 2/ встановлення в ході слідства даних про ознаки інших злочинів, які не пов'язані з тим, що розслідується і недостатніх для порушення кримінальної справи; виділені матеріали при цьому можуть бути направлені органам дізнання

котрі з метою виявлення ознак злочину мають право вживати поруч з кримінально-процесуальними також і оперативно-розшукові заходи, після чого питання про порушення кримінальної справи вирішується на загальних засадах; 3/ наявності в матеріалах даних, що вказують на вчинення особою, яка не була притягнута до кримінальної відповідальності, одного із злочинів, перелічених в ст. 425 КПК України, в силу чого орган дізнання уповноважений здійснити провадження за протокольною формою досудової підготовки матеріалів; 4/ одержання в процесі розслідування даних про вчинення злочинних дій обвинуваченим по іншій кримінальній справі; після виділення, такі матеріали залучаються до відповідної кримінальної справи; 5/ наявності в матеріалах підстав для застосування до особи заходів громадського, адміністративного або дисциплінарного впливу при відмові в порушенні кримінальної справи.

З метою більш чіткого і адекватного регулювання відносин, що виникають при виділенні матеріалів, запропоновано доповнити КПК України спеціальною статтею, яка б встановлювала підстави й порядок цієї дії, зміст та структура такої статті розроблені в дисертації.

В роботі досліджені вироблені в ході правозастосувальної діяльності органів розслідування підстави об'єднання кримінальних справ, котрі в теперешній час не закріплені в тексті КПК України. Дисертант поділяє позицію ряду авторів /О.М.Ларін, І.Л.Петрухін, В.М.Савицький та ін./ згідно якої пропонується розширити наявний перелік підстав об'єднання кримінальних справ і доповнити ст.26 КПК України новими підставами, до яких слід віднести випадки: 1/ вчинення декількох злочинів особами, які не є співучасниками, якщо ці злочини потягли за собою наступ одних і тих самих суспільно небезпечних наслідків; 2/ вчинення декількох злочинів особами, які не є співучасниками, якщо дії /або бездія/ одних створили умови, які сприяли вчиненню злочину іншими.

Браховуючи розмаїття виникаючих при здійсненні кримінально-про-

цесуальної діяльності проблемних ситуацій, вирішення яких пов'язане з об'єднанням кримінальних справ, дисертант вважає, що було б доцільним наділити слідчого і прокурора правом об'єднувати кримінальні справи і в інших випадках, коли це буде визнано ними за необхідне.

В дисертації піддані всебічному аналізу правові норми, що регулюють підстави і порядок виділення кримінальних справ в окреме провадження в стадії попереднього розслідування.

Розглядаючи випадки виділення й зупинення кримінальної справи відносно обвинуваченого-співучасника вчинення злочину, місцезнаходження якого невідоме або психічне або інше тяжке захворювання котрого перешкоджає закінченню провадження у справі, автор наводить додаткові аргументи в підтримку позиції ряду вчених / І.Є.Биховський, Л.М.Репкин / згідно якої, якщо не буде встановлено особу, що вчинила злочин в співучасті з іншими обвинуваченими, то в окреме провадження слід виділяти не матеріали відносно цієї особи, а кримінальну справу; це правило було б доцільно закріпити в законі / ч.4 ст.206 КПК України /.

Із зупиненням справи та виділенням її в окреме провадження пов'язане питання про співвідношення попереднього і наступного вироків, які було винесено відносно співучасників вчинення злочину, тобто про преюдицію вироків. На підставі осмислення висловлених в літературі думок / І.М.Гальперін, Ю.М.Грошовий, Н.О.Мотовіловкер, І.Л.Петрухін, Г.М.Резнік, Ф.Н.Фаткуллін та ін. /, дисертант вважає, що в даній ситуації мова йде про преюдицію, яка за своєю правовою природою є спростовною, а це в свою чергу надає можливість суду при розгляді кримінальної справи встановити факти, що лежать в основі судового рішення по іншій кримінальній справі і які мають значення для цієї справи.

В роботі просліджені характерні особливості виділення в окреме провадження кримінальної справи відносно нерозслідуваних злочинів у зв'язку з направленням справи в суд в частині доведеного обвинува-

чення /ч.4 ст.156 КПК України/. Критично оцінюючи дану правову норму, автор відзначає, що в ряді випадків таке виділення справи може створити ситуацію, коли фрагменти однієї і тій же дії, обвинувачення /в матеріальному розумінні /можуть бути розглянуті в різних процесах, що може потягти за собою порушення відомого процесуальній науці правила "non bis in idem" - не можна двічі за одне і те ж. Тому, якщо предметом кримінально-процесуальної діяльності є так звана проста /однопредметна/ справа, де розглядається питання про кримінальну відповідальність однієї особи за інкриміновану їй одну злочинну дію, то із такої справи на підставі ч.4 ст.156 КПК України нічого виділити не можна.

В дисертації також вказується, що роз'єднання кримінальної справи на окремі провадження за вказаною в даній нормі підставою, дуже часто тягне за собою втрату загальної картини злочинної діяльності певної особи і суду важко правильно оцінити ступінь її громадської небезпеки. В ряді випадків роз'єднання справи дозволяє злочинцю уникнути відповідальності за вчинений більш тяжкий злочин, матеріали відносно якого виділяються в окреме провадження й фактично цей злочин залишається нерозкритим.

Розглянувши дискусійне в літературі питання про те, з якого моменту необхідно обчислювати строк слідства по справі, що була виділена в окреме провадження, співшукач вважає доцільним встановити в законі диференційований порядок його обчислення. При цьому, якщо слідство по виділеній і первісній справі було розпочато одночасно, то строк слідства по справі, яка була виділена обчислюється як продовження строку слідства по первісній справі. В тих же випадках, коли в ході слідства з'являються дані, які вказують на вчинення обвинуваченим ще іншого злочину, справу відносно якого визнано доцільним виділити в окреме провадження, строк слідства по справі, що підлягає виділенню слід обчислювати з дня одержання цих даних.

Враховуючи, що об'єднання й виділення кримінальних справ тягне за собою наступ певних правових наслідків, котрі у ряді випадків, носять вельми суттєвий характер, в роботі пропонується з метою посилення гарантій правильного застосування норм даного кримінально-процесуального інституту, ввести правило, згідно якому копія постанови про об'єднання чи виділення кримінальної справи була б направлена прокуророві, який здійснює нагляд. Вимоги, що пред'являються до структури та змісту цих постанов докладно розглянуті в дисертації.

Вивчення матеріалів слідчої практики показує, що в ситуаціях, коли кримінальна справа розслідується групою слідчих, інколи ряд найбільш важливих рішень по справі, до числа яких слід віднести, на думку дисертанта і рішення про об'єднання й виділення кримінальних справ, приймається слідчим - членом слідчої групи. Розцінюючи таку практику як негативне явище, автор поділяє висловлені в літературі погляди / Г.К.Кожевников, А.А.Тарасов, А.А.Ейман та ін./ про необхідність чіткої законодавчої регламентації повноважень членів слідчої групи та її керівника і пропонує внести відповідні доповнення в ст.99 КПК України, в якій, зокрема, передбачити право керівника групи на прийняття рішень про об'єднання й виділення кримінальних справ.

В главі третій "Об'єднання й виділення кримінальних справ в судових стадіях процесу" досліджуються специфічні підстави, порядок і характерні особливості об'єднання й виділення кримінальних справ в стадіях віддання обвинуваченого до суду та судового розгляду.

Згідно п.5 ст.246 КПК України неправильне об'єднання або виділення кримінальних справ є підставою, яка тягне повернення справи для додаткового розслідування. В дисертації відзначається, що закон не розкриває самого поняття "неправильне об'єднання або виділення справ", однак такими випадками слід вважати будь-яке порушення вимог ст.26 КПК України, коли воно позначилось на всебічності, повноті й об'єктивності досліджен-

ня справи і правильному її вирішенні, а тому, в силу ст. 370 КПК України тягне відміну вироку і повернення справи на додаткове розслідування.

Розглядаючи порядок виділення матеріалів кримінальної справи при відданні обвинуваченого до суду, співшукач відзначає, що після направлення виділених матеріалів прокуророві останній повинен прийняти по ним одне із передбачених п.п. 1 і 2 ст. 97 КПК України рішення. При цьому рішення прокурора про порушення кримінальної справи або про відмову в порушенні справи повинно бути прийнято, на думку автора, на загальних засадах, передбачених ч. 2 ст. 97 КПК України, тобто в триденний строк.

В роботі робиться висновок про доцільність зміни існуючого нині порядку виділення судом /суддею / в стадії віддання до суду матеріалів справи за новим обвинуваченням або відносно нової особи /п.п. 3 і 4 ст. 246 КПК України/. Якщо суд дійшов висновку про наявність у справі підстав для пред'явлення підсудному нового обвинувачення, котре раніше йому не було пред'явлене, або для притягнення до кримінальної відповідальності іншої особи, він повинен одночасно з виділенням матеріалів відносно цих осіб порушувати по ним кримінальну справу і направляти її прокуророві для провадження попереднього розслідування.

Автор не поділяє думку М.М. Михеєнко, який вважає, що якщо справу відносно когось із співучасників буде зупинено суддею чи судом в розпорядчому засіданні на підставах встановлених ч.ч. 1 та 2 ст. 249 КПК України, тобто коли з'ясується, що обвинувачений зник і місце перебування його невідоме, а також у випадку тяжкого захворювання обвинуваченого, що виключає можливість його участі в судовому засіданні, то рішення про це повинне бути обґрунтовано посиланням на ч. 4 ст. 206 КПК України. На думку дисертанта посилання на вказану статтю кримінально-процесуального кодексу навряд чи доречно в даній ситуації, оскільки ст. 206 КПК передбачає зупинення тільки попереднього слідства; у випадку, що розглядається за відсутністю спеціальної норми, більш правильним буде засто-

сування загальної норми ч.2 ст.26 КПК України, яка дозволяє проводити виділення кримінальних справ у будь-яких випадках, які викликані необхідністю, якщо це не позначиться на всебічності, повноті й об'єктивності дослідження й вирішення справи. З метою більш чіткого й повного регулювання порядку і умов виділення кримінальних справ на вказаних підставах пропонується внести в статтю 249 КПК України відповідні доповнення.

Визнаючи за судом право на об'єднання кримінальних справ у стадії судового розгляду, співшукач доходить висновку, що об'єднання кримінальних справ про співучасників вчинення злочину, а також особах, причетних до злочину, може бути проведено, як правило, тільки в стадії попереднього розслідування, бо таке об'єднання потребує щоб кожна із притягнутих до відповідальності осіб по справі, яка була об'єднана, у відповідності із ст.218 КПК України, ознайомилась зі всіма матеріалами справи, що в свою чергу може привести до заявлення клопотань про провадження додаткових слідчих дій. При необхідності в об'єднанні таких справ суд у відповідності із ст.281 КПК України направляє ці справи на додаткове розслідування, про що виносить мотивовану ухвалу чи постанову; саме ж рішення про об'єднання цих справ повинен приїмати прокурор чи слідчий. Безпосереднє об'єднання судом кримінальних справ, на думку автора, може мати місце тільки тоді, коли це об'єднання не тягне за собою необхідності в провадженні таких процесуальних дій, котрі сам суд не може виконувати.

З метою вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, що регламентує процедуру об'єднання кримінальних справ судом, співшукач пропонує доповнити діючий КПК України спеціальною нормою, структура та зміст якої розроблені в дисертації.

В роботі досліджується процедура об'єднання суддею зустрічних обвинувачень у справах приватного обвинувачення про злочини вказані

в ч.1 ст.27 КПК України. Поділяючи висловлені в літературі погляди щодо припустимості цього об'єднання до початку судового слідства по першій скаргі / С.А.Альперт, М.М.Михеєнко та ін./, автор вважає, що таке об'єднання може бути проведено, якщо проти цього не заперечує одна із сторін. При цьому, якщо суд прийняв зустрічну скаргу і порушив по ній кримінальну справу, то підсудному /потерпілому по першій справі/ поряд з повісткою про виклик його в судове засідання, не пізніше трьох днів до розгляду справи в суді, повинно бути вручено також копію скарги потерпілого.

Дисертант не поділяє точку зору С.І.Катькало і В.З.Лукашевича згідно якої об'єднання справ про зустрічні обвинувачення слід оформляти спеціальною постановою судді, якщо зустрічна скарга надійшла як до судового засідання, так і під час судового засідання. Співшукач вважає, що рішення судді про об'єднання зустрічних обвинувачень в силу його органічної єдності з іншими процесуальними рішеннями, які приймаються в ході провадження по справам приватного обвинувачення, повинно фіксуватися в єдиному для них процесуальному акті - постанові про порушення кримінальної справи по скаргі потерпілого і віддані обвинуваченого до суду.

В роботі розглядається коло питань, пов'язаних з виділенням кримінальних справ в стадії судового розгляду. Аналізуючи висловлені в літературі погляди відносно дискусійного питання про момент порушення й виділення в окреме провадження кримінальної справи за новим обвинуваченням /В.Б.Алексєєв, І.Д.Перлов, В.Д.Ярославський та ін./ дисертант доходить висновку, що це питання повинно бути вирішено з урахуванням обставин кожної конкретної кримінальної справи; при чому, якщо справа, яка розглядається не пов'язана з новою справою, чи пов'язана, але їх роздільний розгляд не позначиться на всебічності, повноті й об'єктивності дослідження основної справи, суд вправі порушити нову кримінальну справу в будь-який момент судового розгляду.

В дисертації обґрунтовується необхідність більш чіткого законодавчого регулювання процедури порушення й виділення кримінальних справ на підставах, передбачених в ст.ст. 276 та 278 КПК України. На думку автора, при вирішенні цих питань суд забор'язаний вислухати думку як прокурора, так і інших учасників процесу. Дане правило було б доцільним закріпити в кримінально-процесуальному законі.

Розглядаючи питання про порушення й виділення в окреме провадження кримінальної справи відносно нової особи, співшукач вважає, що ці рішення повинні бути прийняті в той момент судового розгляду, коли були з'ясовані необхідні для цього підстави – докази, що вказують на вчинення особою, яка не була притягнута до кримінальної відповідальності, дій, які містять в собі ознаки злочину.

На основі проведеного дослідження дисертантом пропонується ряд редакційних поправок, а також змін і доповнень в текстах правових норм, які встановлюють процедуру об'єднання й виділення кримінальних справ в стадії судового розгляду.

В заключній частині сформульовані пропозиції стосовно подальшого вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, що регулює об'єднання й виділення кримінальних справ.

По темі дослідження автором опубліковані наступні роботи:

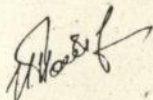
1. До питання про вдосконалення інституту об'єднання й виділення кримінальних справ в радянському кримінальному процесі. // Реформа політико-правової системи радянського суспільства і укріплення соціалістичного правопорядку. – Харків, 1990. – 0,2 д.а.

2. Деякі питання вдосконалення правового регулювання інституту об'єднання й виділення кримінальних справ. // Правове регулювання державного будівництва в Україні та проблеми вдосконалення законодавства. – Харків, 1992. – 0,2 д.а.

3. Гарантії прав обвинуваченого при об'єднанні й виділенні

кримінальних справ.// Юридика наука і проблеми формування демократичної правової держави Україна.-Київ,1993.- 0,4 д.а.

4.Виділення кримінальних справ в нових політико-правових умовах.// Законодавство України: становище, проблеми, перспективи.- Харків,1994.-0,1 д.а.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'А. Коваленко' or similar, written in a cursive style.

Плп. до друку 46.05.94 . Формат 60x84/16 . Папір Тмш
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 40. Умовн. фарбо-відб. 1,6. Облік-вид. арк. 1,0. Тір. 100 прлс.
Зам. 1248

Харківське орендне поліграфічне підприємство.
310093 Харків, вул. Свердлова, 115.

458195'

AB 30.563